

This is an interview with Nomiki Stouppos, on Monday the 26th of November, 2012, at her home in St Peters. The interviewer is Helen Haltis and the interview is being conducted as part of the Greek Migrant Experience Oral Histories Project, an OEEGA initiative. It is funded by the Australian Government's "Your Community Heritage Programme - Sharing Community Heritage Stories".

As indicated in the Oral History Handbook:

Punctuation: Square bracket [ ] indicate material in the transcript that does not occur on the original tape recording. Sentences that were left unfinished in the normal manner of conversation are shown ending in three dashes, - - -.

The interview will be conducted in Greek.

Καλημέρα Νομική.

Καλημέρα Ελένη.

Μπορείς να μας πεις τ'όνομάσου;

Το όνομάμου είναι Νομική Στούππος.

Και πότε γεννήθηκες;

Γεννήθηκα στις 31 δωδεκάτου, 1937, στον Άγιο Νικόλα, Κάλυμνο.

Και έχεις αδέρφια;

Έχω αδέρφια. Τρία εν τη ζωή. Μαρία, Πολυξένη, Ελένη και Παύλο.

Και συ κατά σειρά πού πέφτεις;

Είμαι η μεγάλη εγώ.

Θυμάσαι τίποτα απ' τα παιδικά σου χρόνια, που μεγάλωνες στην Κάλυμνο;

Θυμάμαι πολλά αλλά --- μ' άρεσε να τρέχω --- όταν πηγαίναμε εκδρομή --- να τρέχω μέσα στις αμυγδαλιές και να προσπαθώ ν' ανεβαίνω απάνω. Μ' άρεσε πάρα πολύ γιατί εμείς δεν έχουμε πολλά --- πρασινάδες, εκεί που είναι το σπίτι μας. Έπρεπε να πάμε λίγο πάρα πέρα, πιο μακριά, plus και με τις εκδρομές που κάνανε τα σχολεία, εγώ, πια, να μαζεύω αγριολούλουδα.

Σου άρενε το έξω.

Ναι, μου άρεσε.

Στο σχολείο μέχρι τί τάξη πήγες;

Στην Κάλυμνο πήγα μέχρι την τετάρτη τάξη, γιατί μετά πέθαν' ο πατέρας μου. Έμεινα λίγο στο σπίτι, γιατί η μαμά είχε μωρό τότε, να πάει να κάνει καμμιιά ξένη δουλειά, και

να μας ταΐσει, να μας ζήσει. Γιατί την τελευταία χρονιά, δύο χρονιές του πατέρα μας που είχε πάει στο --- τα λεφτά που πήρε [ο πατέρας μου] εφύγανε για την αρρώστια του. Και έτσι όταν συγχωρέθηκε ο πατέρας, η μητέρα ήτανε --- είχαμε το καΐκι μας, το δουλεύανε εκεί οι άλλοι άνθρωποι, αλλά δεν ξέρω --- είχε --- εζούσαμε μ' αυτό τότε πού'μασταν μικράκια.

Για πες μου λίγο για τους γονείς σου. Τί δουλειές κάνανε στην Κάλυμνο;

Η μητέρα μου, δεν θυμάμαι να είχε δουλέψει, γιατί ο πατέρας της, εκείνη την εποχή, ήτανε *very well off*. Είχε την καλύτερη γωνία στην αγορά της Καλύμνου. Φρουτάδικο. Και του βγάλανε παρατσούκλι "Κουκουβά" επειδή ήταν εργατικός και σηκωνόταν απ' τα μεσάνυχτα, να πάει στο Βαθύ, ν' αγοράσει το εμπόρευμα και να το φέρουνε με το καΐκι στη Μπόθια, στην Κάλυμνο. Και *plus* είχε το καΐκι αυτό, ένα ντεπόζιτο που οι σφουγγαράδες το ενοίκιαζαν αυτό. Δεν ήτανε ναυτικός, ήτανε του εμπορίου ο πατέρας της μητέρας μου. Είχα ακούσει ότι είχε έρθει από την Ρωσσία. Και έτσι [η μητέρα μου] δεν είχε ανάγκη να δουλέψει. Μετά από τη μητέρα μου, η θεία Κατερίνα --- εδουλεύανε στο φρουτάδικο. Αλλά μετά άρχισε ο πόλεμος. Εβάλανε φωτιά στο Λαφάσι, ένα μέρος που πηγαίνανε εκεί τα καΐκια, που έρχονται από το ταξίδι που κάνουνε, και τα επισκευάζουνε, για νά'ναι έτοιμα για την άλλη χρονιά. Αλλά οι Ιταλοί, δεν ξέρω [για] τί, τους βάλανε φωτιά και καταστράφηκεν αυτό εκεί.

Αυτό είναι στον πόλεμο;

Ναι, *just* που άρχιζε ο πόλεμος. Και ο παππούς μου μετά αρρώστησε, με το στομάχι του. Συγχωρέθηκε, το θυμάμαι αυτό, το '42. Αλλά δεν θυμάμαι πολλά πράγματα. Θυμάμαι μόνο που όταν επήγαινε στο Βαθύ, ερχότανε από το παράθυρο και μού'ριχνε καρύδια και τέτοια, και που όταν πέθανε, τον παππού τον είχανε --- στο δικό τους το σπίτι, ήτανε διώροφο, τον είχανε βάλει στο επάνω σπίτι [επάνω όροφος]. Και είχε πεθάνει η γιαγιά, [μητέρα της] μητέρας μου. Αργότερα; Νωρίτερα; Δεν είμαι σίγουρη γι' αυτό, αλλά στο κάτω μέρος. Αυτά τα θυμάμαι ---

Ο μπαμπάς σου πού εγεννήθηκε;

Ο πατέρας μου γεννήθηκε στη Μικρά Ασία. Τώρα Σμύρνη, Λιβίσι, δεν ξέρω. Πάντως από [στην] Μικρά Ασία γεννήθηκε. Με τον διωγμό ήτανε, δεν ξέρω 10, 12 αδέρφια, δεν είμαι σίγουρη, γιατί μικρό ήμουν κι εγώ, και αυτά που θυμάμαι είναι, νομίζω, πολύ περισσότερα απ' ό τι ---

Και φύγανε το '22;

Φύγανε το '22 που τους διώξαν. Τα μισά παιδιά ήρθανε στην Κάλυμνο, τα μισά --- τους χάσανε κι' όλας αλλά βρεθήκανε στην Αμερική. Τώρα πώς εβρεθήκανε --- Αλλά όταν παρακολουθείς, καμιά φορά, αυτά που δείχνουνε τα ντοκιουμεντέρ που δείχνουν τα Ελληνικά, τότε μπόρεσα και κατάλαβα μερικά πράγματα, από εκεί. Αλλά ένας εξάδερφός μου, που μένει στο Ντάργουιν, είχε κατέβει πριν καναδυό χρόνια, και εγώ ήθελα να μάθω το γιατί αυτά τα ξαδέρφια, οι θείοι, βρέθηκαν στην Αμερική και τ'άλλα πέντε στην Κάλυμνο. Και μου λέει, "ξέρεις Νομική, τα μισά παιδιά ήταν σε ένα καράβι, τα άλλα μπορεί να μπήκανε σε βάρκα, δεν ξέρω, για να γλυτώσουνε, και βρεθήκανε." --- [στην Αμερική]. "Α! Γιαυτό" λέω εγώ, δηλαδή ευχαριστήθηκα, γιατί έμαθα το λίγο, το ιστορικό αυτό.

Κατάλαβες τί έγινε.

Κατάλαβα τί έγινε, πώς εχωρίσανε, η οικογένεια.

Και ο μπαμπάς σου με τα μερικά παιδιά ήλθανε στην Κάλυμνο.

Έμειναν στην Κάλυμνο.

Και η μαμά;

Μεγάλωσανε, νομίζω πως ο παππούς εγύρισε πίσω στην Κάλυμνο, γιατί, άκουγα, όταν ο πατέρας μου επέθανε, είπανε που [ότι] τον βάλανε με τη μητέρα του και τον πατέρα του. Και το μικρό παιδί πέθανε πρώτα απ' τ'άλλα --- στον άγιο Μάμα.

Και η γιαγιά πήγε με τ'άλλα παιδιά στην Αμερική, λες.

Πρέπει να πήγανε. Ή ο παππούς πήγε ή η γιαγιά πήγε. Δεν είμαι τόσο σίγουρη σ' αυτό, αλλά πρέπει να γύρισε μετά. Αλλά τα παιδιά εκεί ήταν πιο μεγάλα. Εκείνα μείνανε, παντρευτήκανε στην Αμερική και μας εστέλνανε και δέματα.

Μεγάλωσε ο μπαμπάς σου ---

Μεγάλωσε ο πατέρας μου αλλά η δουλειά του ήτανε θαλασσινός. Δεν ξέρω πόσων χρονών παντρευτήκανε. Δεν είχαν μεγάλη διαφορά στην ηλικία οι γονείς μου. Θυμάμαι τη μητέρα μου που έλεγε, που λέγαν εκεί, ήταν το πιο όμορφο ζευγάρι της γειτονιάς. Τον πατέρα μου τον λέγω ότι μοιάζει με τον Ρόμπερτ Τάιλορ ή με τον Νεο-Ζηλανδό τον ηθοποιό, τώρα τελευταία δεν το θυμάμαι τ' όνομά του. Είχε αυτό το πρόσωπο, με τα πράσινα μάτια και τα --- αλλά με τον Ρόμπερτ Τάιλορ πιο πολύ αλλά με τον Νεοζηλανδό --- θα το θυμηθώ μια μέρα, και αυτόν.

Δεν πειράζει.

Λοιπόν, έκανε αυτή τη δουλειά, παντρεύτηκε την μητέρα μου, αμέσως θα γεννήθηκα εγώ βέβαια, ήμουν το πρώτο το ανίψι και όλες οι θείες και θείοι με είχαν "το Νομικάκι και το Νομικάκι". Και τώρα ακόμα "το Νομικάκι", που γέρασα.

Και ο μπαμπάς σου ναυτικός ήτανε, είπες. Τί δηλαδή έκανε;

Ήτανε σφουγγαράς, και το χειμώνα έκανε ψάρεμα. Δεν άφηνε ώρα να μην την χρησιμοποιήσει.

Είχε δικό του καϊκι;

Ναι. Το '45 γύρισε που τελείωσε ο πόλεμος, αμέσως μετά το '46 πριν το 47 ήταν τελειωμένο το καϊκι του, γιατί ο γαμπρός του ήτανε --- ταρσανάδες τους λένε αυτούς τους ανθρώπους που κάνουν τα καϊκια αυτά. Εκεί, η μεγάλη του αδερφή ήταν παντρεμένη σ' αυτόν το θείο, τον Ανδρέα, και αμέσως άρχισε. Το πήρε μαζί του χωρίς τη μηχανή, γύρισε, είχε τα λεφτά, αγόρασε τη μηχανή και μετά ήταν έτοιμος να αγοράσει και οικόπεδο. Έτσι είναι εκεί πέρα, γιατί είχε τέσσερεις κόρες. Ν' αγοραστεί άλλο σπίτι, για το άλλο το κορίτσι, αλλά τα φάγαν οι γιατροί.

Όταν δούλευε το καϊκι το χειμώνα, είπες ότι πήγαινε για ψαράς, έπιανε ψάρια, τα πουλούσε στην αγορά και ζούσατε μ' αυτό το εισόδημα.

Είχε κι άλλους δύο ανθρώπους μαζί του, Τρεις άνθρωποι δηλαδή.

Το καλοκαίρι τί έκανε;

Το καλοκαίρι σφουγγαράς.

Τί δηλαδή έκανε;

Πήγαινε με το μεγάλο το καϊκι αλλά έπαιρνε και το δικό του το μικρό. Τώρα, τί τα κάνανε; Ήτανε για να μαζεύουν τις απόχες που αφήνανε μετά; Έπρεπε να είναι με το μεγάλο το καϊκι γιατί εκεί τα είχανε όλα τα καλώδια, για να δίνει ο καλαουζέρης τον αέρα στον άνθρωπο που ήτανε εκεί κάτω [στο νερό].

Δηλαδή φορούσε στολή;

Ναι, τη στολή. Αυτή την παλιά, αλλά δεν έπαθε τίποτα μ' αυτό το πράγμα.

Και όταν ήταν για έξω, φεύγανε για πολύ;

Α, όταν εφεύγανε το καλοκαίρι, περίπου το Πάσχα ήτανε.

Πόσο καιρό μένανε έξω;

Έξι μήνες. Έτσι θυμάμαι. Φεύγανε Μάιο, *just* μετά το Πάσχα και γυρίζανε Οκτώβρη, Νοέμβρη, και περιμέναμε, θυμάμαι --- εγώ περίμενα σε μια, Άσπα λέγεται, ένα μεγάλο ύψωμα που βλέπει στη θάλασσα, και πήγαινα εκεί πέρα να περιμένω να δω το --- το γνωρίζαμε φαίνεται, αυτού του ανθρώπου το μεγάλο το καϊκι, και να τρέχω "μαμά, μαμά, ο μπαμπάς ήρθε".

Και αφού λείπανε τόσον καιρό πού πηγαίνανε για τα σφουγγάρια;

Ότι άκουγα κι εγώ. Αγκάζα άκουσα αλλά τελευταία ήταν Τρίπολη. Και έτυχε και μια χρονιά που δεν ήταν καλή χρονιά. Και βρήκαν ένα ναυάγιο, τώρα θυμάμαι, που μιλάω, ένα ναυάγιο και ήταν γεμάτο με κρασιά. Ένα είδος κρασί που αρέσει στους Έλληνες. Και κάνανε τη χρονιά τους μεταφέροντας αυτά τα παλιά τα κρασιά να τα πουλήσουνε. Βερμούθ ήτανε. Τώρα θυμήθηκα.

Στην Κάλυμνο;

Ε, θα τα φέρανε εκεί. Τα πήγανε στις ταβέρνες εκεί τις μεγάλες --- έτσι θυμάμαι. Βέβαια εκεί θα τα πουλήσανε. Πάντως θυμάμαι που είπανε "ευτυχώς" γιατί η χρονιά τους δεν ήταν καλή με τα σφουγγάρια.

Όταν λείπανε τόσον καιρό παίρναν φαγητά, τρόφιμα μαζί τους;

Ναι. Απ'ότι θυμάμαι ψήγανε --- και εκείνα τα χρόνια δηλαδή είχαμε καλά φουρνάρικα στην Κάλυμνο, είχαμε και Γερμανικό φούρνο --- παίρνανε αυτό το είδος ψωμί, γαλέτα, λεγότανε. Αυτό μπορεί να διατηρηθεί πολλούς μήνες. Ε, τ'άλλα θα παίρνανε όσπρια πολλά, τις ζαχαρές τους, τους καφέδες τους. Θα ψαρεύανε κιόλας, κουτιά γάλατα θα παίρνανε, γιατί ξέρω μ'αυτά μεγαλώσαμε - μας τάφερνε με τα τσουβάλια ο πατέρας μου, όταν ήτανε εν τη ζωή.

Μπορεί να βγαίνανε και σε κάνα λιμάνι;

Μπορεί. Μπορεί και να πηγαίνανε με τ'άλλα τα γαζολινάκια που είχανε μαζί τους και να ανανεώνανε κάτι.

Όταν ερχόνταν πίσω και έβλεπες το καράβι τί περίμενες να σου φέρει ο μπαμπάς;

Ήθελα να δω τον πατέρα μου, έτσι να τον αγκαλιάσω. Τον αγαπούσα πολύ. Ήτανε καλός άνθρωπος. Και η μάνα μου καλή ήτανε. Ήταν πολύ αυστηρή εκείνη αλλά τί να κάνουμε. Τί να μου φέρει; Δεν χρειαζόταν να του πεις να φέρει. Εκουβαλούσε.

Τί έφερνε;

Τί έφερνε; Τί πιάτα --- Ως το πρώτο ηλεκτρικό σίδερο της μητέρας μου, ο πατέρας μου τόφερε, στη γειτονιά δηλαδή. Τί ψάθες, που στρώνουνε χάμου --- Και κότες μας έφερε μια φορά, τέσσερεις κοτούλες μέσα στο κλουβί. Πάντως δεν μπορώ να θυμάμαι και πολλά γιατί μικρό ήμουνα κι εγώ τότε.

Νο, ωραία. Πολύ ωραία τα θυμάσαι.

Γάλατα μας έφερνε, ζάχαρες, ρίζα μας έφερνε ---

Αυτά ήταν πράγματα που δεν μπορούσατε ν'αγοράσετε στην Κάλυμνο;

Ε, τα βρίσκαν με το τσουβάλι εκεί πέρα. Τα έφερνε με το τσουβάλι, οπότε ---

Και περνούσατε καλά δηλαδή.

Όχι, καλά περνούσα με τον πατέρα μου. Γιατί μετά που'ρχότανε στην Κάλυμνο, μετά απ' τις αγάπες και τις χαρές και τα αυτά, πήγαινε και ψάρεμα. Οπότε ψάρεμα, είχε άλλους δύο ανθρώπους μαζί του, πιάνανε το ψάρι --- Μάλλον, ο πατέρας μου έπαιρνε το καλύτερο ψάρι. Ήταν δίκαιος, ήταν πολύ δίκαιος. Θυμάμαι που τα έλεγε. Ήταν πολύ δίκαιος στο μοιράσι [μοιρασιά]. Είχε --- οι άλλοι άνθρωποι θέλαν να πάρουν το πιο φθινό ψάρι, για να πουλήσουν το μεγάλο, τη συναγρίδα και τα τέτοια, αλλά ο πατέρας μου έφερνε τη συναγρίδα. Αλλά εγώ δεν το έτρωγα το ψάρι, και κείνα τα χρόνια, δηλαδή το '48 να πούμε, δεν μπορούσε να τ'αγοράσει ο άνθρωπος, θά'παιρναν τον χάνο, θά'παιρναν τη μαρίδα, θ'αγόραζαν αυτά. Αλλά ο πατέρας έφερνε το καλό, και το μαγειρεύε η μητέρα, το έβανε σ'αυτή την πιατέλα και, είχαμε και το τραπέζι, αλλά το σοφρά και εγώ, το είχε μέσα σε ένα --- Λέει "Νομικάκι, φάε Νομικάκι". Εγώ πού να φάω. Όταν έμπαινα --- απ' το σχολείο γύριζα και μύριζα ψάρι --- "ωχ μα [μαμά], ψάρι πάλι έχουμε"; Αλλά η αδερφή μου η Μαρία, αυτή το έτρωγε το ψάρι κι ο πατέρας μου την αγαπούσε, γιατί έτρωγε το ψάρι, και μια μέρα, αυτό θυμάμαι από τον πατέρα μου, δηλαδή που μου κάρφωσε πολύ, αρπάζει, όπως ήτανε η σουπιέρα, αυτές που έχαμε στην πιατοθήκη και την είχε η μητέρα μου εκεί πέρα και είχε τις πατατούλες, τα κρεμμυδάκια και το ψάρι εκεί, το αρπάζει ο πατέρας μου και του δίνει μια και πάει έξω.

Γιατί;

Γιατί εγώ δεν έτρωγα. Αφού δεν τρωσ --- και με πιάνει και μένα και με ρίχνει επάνω στον κρέββατο. Αυτό θυμάμαι, δηλαδή από του πατέρα μου την κάκωση, αλλά είχε και δίκαιο, γιατί αντί να το πουλήσει να φέρει περισσότερες δραχμές στο σπίτι --- αλλά

έτσι ήμουνα. Τώρα όμως που μεγάλωσα και έκανα κι εγώ παιδιά και τα παιδιά μου ήξερα ότι έπρεπε να φάνε ψάρι, για τα κοκκαλά τους, για τα --- τους μαγείρευα όμως το ψάρι, γιατί ήτανε καλό.

Τα σφουγγάρια που έφερνε ο μπαμπάς σου με το καϊκι, μαζί με τους άλλους, τί τα κάνανε;

Τα σφουγγάρια που τα φέρνανε είχαν αμέσως τους εμπόρους τους. Ξέρω που Βουβάλης λεγότανε --- ήτανε και η γυναίκα του εκεί --- τα καπαρώνανε πριν να φύγουνε και τα πηγαίνανε εκεί πέρα. Αλλά το σφουγγάρι είχε μεγάλη επεξεργασία. Ναι μεν και οι σφουγγαράδες εκεί, αλλά και οι αποθήκες αυτές που γεμίζανε - είχε δουλειά. Έπρεπε να το κλαδέψουν πρώτα, να το κουρέψουν το σφουγγάρι, να μπει μέσα σε νερό, να μπει μέσα σε χλωρίνη, να το κάνουνε άσπρο σαν το --- κιτρινοπό, έτσι σαν το κρόκο να είναι ---

Καθαρό.

Καθαρό. Αλλά έχει δουλειά. Να το πατήσουνε μέσα στο νερό και μετά το στέλνανε στο εξωτερικό. Θυμάμαι, Μασσαλία, είναι στην Γαλλία νομίζω - λιμάνι είναι εκεί. Στέλνανε εκεί και Αγγλία, γιατί αυτοί οι άνθρωποι είχανε εμπόρους εκεί, και το πουλούσανε.

Ωραία! Και αυτή τη δουλειά την έκανε ο μπαμπάς σου συνέχεια μέχρι που αρρώστησε;

Ε! Μια χρονιά πήγε --- γύρισε απ' το καλοκαιρινό, και ήτανε πια χάλια. Αρχίσανε στην Κω που είχε έναν καλό γιατρό, κι αυτός Καλύμνιος, Ο Πέρος, είναι ξακουστός στην Κάλυμνο, αλλά εγώ νόμιζα πως ήταν και Κώτης αλλά αυτός λέει όχι, Καλύμνιος είναι. Οι περισσότεροι γιατροί, καθηγητές και τέτοια, στα Δωδεκάνησια, είναι Καλύμνιοι. Είναι έξυπνος λαός *plus* το εμπόριο των σφουγγαράδων, είχανε οι άνθρωποι να στέλνουν τα κορίτσια τους και τα αγόρια τους να σπουδάζουνε στη Ρόδο και τα --- τί άλλο; Α! με τον πατέρα μου --- αρρώστησε, μας άφησε --- μετά η ζωή έγινε δύσκολη.

Άλλαξε η ζωή.

Άλλαξε.

Είχε τέσσερα παιδάκια να κοιτάξει.

Τέσσερα μικρά παιδάκια είχε να κοιτάξει. Ο μικρός μου αδελφός, ο Παύλος γεννήθηκε εννιά ημέρες μετά που πέθανε ο πατέρας μου.

Κι έτσι είχε μωρό η μαμά.

Είχε μωρό, κι ο πατέρας μου δεν πρόφθασε να δει το αγοράκι του. Έπρεπε να ήταν Νικόλας το όνομά του αλλά το βγάλαμε Παύλο, του πατέρα μου το όνομα, που δεν μπορούσαμε να το λέμε για πολλά χρόνια Παύλο. Νικολιό το λέγαμε, και τώρα που μεγαλώσαμε --- και πάλι καμμιά φορά μας ξεφεύγει ---

Εντάξει. Ήταν δύσκολοι οι καιροί τώρα, χωρίς τον μπαμπά, με τέσσερα παιδάκια.

Πολύ δύσκολα.

Τί απόφαση πήρατε να ---

Η μητέρα --- το νοικιάζανε το καΐκι μας, της φέρνανε κάτι, αλλά όλο της λέγανε έσπασε αυτό, έγινε αυτό, εκείνο --- Πάλι είχε τα δυο τα παιδιά --- Η Μαρία δεν ήθελε εκείνη να πάει στο Ορφανοτροφείο γιατί εκείνη ήτανε πιο πολύ με τη μάνα της κοντά. Εγώ, *all right*, ήμουνα αλλά ήθελα να βοηθήσω. Λυπόμουνα τη μητέρα μου όταν δεν είχε να μας μαγειρέψει ---

Και τί αποφάσισε η μαμά να κάνει;

Αποφασίστηκε να πάμε στο Ορφανοτροφείο της Ρόδου. Δηλαδή και χατηρικός επήγαμε επειδή η θεία μας η Μαρία εδούλευε στο γιατρό τον Τηλιακό, στη Ρόδο --- ο οποίος ήταν πρόεδρος στο Ορφανοτροφείο "Βασιλόπαις Μαρία" της Ρόδου και ήταν και πρόεδρος στο Νοσοκομείο της Ρόδου, εκείνη την εποχή. Είχε μεγάλη πυγμή αυτός ο άνθρωπος, και επήγαμε.

Ποιος πήγε;

Επήγα εγώ, η μεγάλη κόρη, με το τρίτο το παιδί, την Πολυξένη μου. Η Πολυξενιώ ήτανε εκείνη την εποχή ένα αγγελούδι. *Shirley Temple* την έλεγαν, με τα σγουρά τα μαλλάκια, ξανθούλα και γαλανά ματάκια. Πράσινα είχε ο πατέρας μας αλλά τούτο βγήκε Γερμαναράκι. Έτσι τη λέγαμε, με γαλανά ματάκια. Όλες οι άλλες, οι πιο μεγάλες εκεί πέρα και η νταντά που είχανε γι' αυτά τα παιδιά, να τα κοιτάζει, η Φωτεινή Τσουβαλά, το αγαπούσανε τόσο πολύ --- αλλά όταν ήθελε να με δει εμένα, γιατί δεν είμαστε βλέπεις --- Τα πιο μεγάλα δώδεκα χρονών --- άλλα στο σχολείο --- εκείνο ακόμα ήτανε νήπιο. Όταν ήθελε να με δει, ερχότανε. "Νομική μου, Νομική μου", να μου δώσει μια αγκαλιά, να σε λιώσει.

Αλλά ήτανε ωραία όμως εκεί. Δεν είναι το Ορφανοτροφείο που ακούει ο κόσμος ότι --- Εκεί ήτανε Κολλέγιο. Οι σπουδάστριες από τα Δωδεκάνησα και τα Επτάνησα και από την Κρήτη, που πηγαίνανε να γίνουνε δασκάλες ή καθηγήτριες, ερχόντανε --- ήτανε

οικότροφες μέσα. Ήτανε Ορφανοτροφείο, Νηπιαγωγείο και Οικοτροφείο. Γιατί οι γονείς εμπιστευόντανε εκεί τις κοπέλες τους. Εκεί θα ερχόντανε δεκαοχτώ χρονών, δεκαεννιά, πόσα χρόνια κάνουν; Δύο; Βάλε καθηγήτριες άλλα δύο χρόνια, ήτανε πιο σίγουροι οι γονείς.

Ήτανε καλόγριες μέσα στο ---

Ήτανε καλόγριες, ήταν οι περισσότερες από την Κάλυμνο, ήταν όμως σπουδασμένες, και ήταν και αρχοντοπούλες κιόλας. Γιατί με τα Ιταλικά εκεί να σπουδάσεις δεν ήτανε και λίγο πράγμα. Οι δυο θυμάμαι ήταν δασκάλες, η μια νοσοκόμα, η διευθύντρια, η κυρία Γούναρη, αν και ήτανε καλόγρια, κυρία Γούναρη τη λέγαμε, μια λεβεντογυναίκα, αυτή ήτανε μαθηματικός νομίζω, ήτανε και καλή μουσικός. Η αδερφή Αμέλια πάλι, και αυτή ήτανε δασκάλα, και αυτή ήτανε μουσικός. Η κυρία Γούναρη μας μάθαινε Βυζαντινά. Και ερχότανε και ο κύριος Στέργος, που ήτανε ένας από τους καλούς Βυζαντινούς ψάλτες στη Ρόδο, και ο Ηλίας Φραγγούλης εδώ, του έκανε μαθήματα και αυτού.

Η άλλη αδερφή Αμέλια ήταν στη μουσική --- αυτά που μαθαίναμε στα σχολεία στη μουσική, αλλά δεν δίναμε σημασία τα παιδιά τότε. Αλλά μας μάθαινε όμως τραγούδια ωραία και μας έκανε και θέατρα.

Παίζατε θέατρο;

Παίζαμε και θέατρο μέσα και ερχόντουσαν απ' έξω και μας καμαρώνανε. Στο σχολείο το απόγευμα, μετά το φαΐ και λίγη ξεκούραση, για δυο-τρεις ώρες κεντούσαμε. Μας μαθαίνανε κέντημα. Άλλοι άσπρο κέντημα, αυτό το λέμε ασπροκέντημα, άλλοι σταυροβελωνιά, φτιάχναμε τραπεζομάντηλα, και ήταν βοήθεια. Δηλαδή τα πωλούσαν και ήταν κάτι *extra* ---

Αυτά τα φτιάχνατε εσείς, αλλά τα πουλούσε το Ορφανοτροφείο;

Ε, βέβαια τα πουλούσε. Ερχόντουσαν παραγγελίες. Όχι δηλαδή ότι μας πιέζανε από το πρωί ως το βράδυ, όχι. Είχαμε και τα διαλείματά μας. Ε, δεν επήγαινε ο χρόνος μας χαμένος.

Την Κυριακή, μετά την εκκλησία μας πήγαιναν να φάμε. Να μας πάνε βόλτα, να πάμε στο Ροδίни, να πάμε στις Εκατώ Χουρμαδιές, στην Ψαροπούλα, γιατί στη Ρόδος έχει, Ψαροπούλα λέγεται, υδραγωγείο [ενυδρείο] που οι Ιταλοί είχανε φτιάξει ψαράκια. Ψάρια μέσα εκεί, και κατεβαίναμε μερικά σκαλιά και γυρίζαμε --- Αυτό γινότανε, ας

πούμε, δύο – τρεις φορές το χρόνο, γιατί πάντα μας άρεσε, στα παιδιά, να βλέπουμε τις χελώνες και να βλέπουμε τα μεγάλα τα ψάρια. Ξέρεις ανατριχιάζω που τα λέω αυτά.

Πολύ ωραία! Ακούγεται ότι περνούσατε, τα παιδάκια εκεί πέρα, πάρα πολύ ωραία. Μπορούμε να πούμε ότι εκεί περνούσατε καλύτερα απ’ ότι θα περνούσατε στο χωριό σου;

Όχι μόνο το χωριό μου.

Τα χωριά.

Βέβαια. Οι Ροδίτες μου είχαν πει, αυτοί δεν ξέρανε τη Ρόδο όσο την ήξερα εγώ, γιατί μας γυρίζανε, μας πηγαίνανε ---

Α! Θυμάμαι μια φορά ήρθε ένα αεροπλανοφόρο, το μεγαλύτερο αεροπλανοφόρο της Αμερικής, και επήγαμε με συνοδεία και έπρεπε να μπούμε σε καΐκι να μας πάρουν επάνω, γιατί δεν μπορούσε να μπει μέσα [στο λιμάνι]. Μόλις ανεβήκαμε επάνω ήταν οι ναύτες εκεί και παίρναν δύο – δύο κοπέλες και μας γυρίζανε στο καράβι γύρω. Νομίζω ήταν εκείνη τη ημέρα που πήγαμε, ήτανε Παρασκευή, όταν άρχιζε το Πάσχα --- δεν θυμάμαι τώρα --- ήτανε νηστεία.

Λοιπόν αφού μας γυρίσανε όλα γύρω – γύρω, και πάνω και κάτω, μας πήγαν και μας δείξανε Μίκι Μάους, σινεμά, και μετά μας πήγαν στην τραπεζαρία να φάμε. Και είχαν το κάθε παιδί το δίσκο εκεί με το κρέας, με μπιζελάκια, πατάτες, *mash potato*, τί ήτανε, αλλά εγώ κρέας δεν έφαγα γιατί ήτανε νηστεία. Έφαγα μονάχα από εκείνα εκεί, τί είτανε, δεν ξέρω τί άλλα μας δώσανε, πολλά πράγματα, και μετά, όταν φεύγαμε, μας δώσανε από ένα δώρο. Εμένα το δωράκι μου ήτανε ένα μποξάκι, ένα κουτάκι, και είχε δυο κουκλίτσες. Μια μελαχρινή και μια ξανθιά και τις φύλαγα σαν τα μάτια μου. Αλλά όταν πήγαμε εκεί, την έστειλα την ξανθιά στην Κάλυμνο, στην αδερφούλα μου την μικρή, επειδή είχε φύγει εκείνη από το Ορφανοτροφείο, και εγώ κράτησα τη μελαχρινή, την οποία την έφερα και στην Αυστραλία. Όταν την έφερα στην Αυστραλία, την έντυσα αμαλία, επειδή εγώ είχα φτιάξει αμαλία για να μπορώ να χορεύω με τα άλλα τα κορίτσια, τα αυστραλογεννημένα.

Εγώ ήξερα πιο καλούς χορούς απ’ αυτές και τους μάθαινα και κανένα χορό τότε.

Ότι χρώμα είχα κάνει την δικιά μου αμαλία είχα φτιάξει και για την κουκλίτσα μου, και την είχα μέσα στη βιτρίνα όλα μου τα χρόνια. Τώρα την έχει η νύφη μου η Βαρβάρα γιατί είναι ένα κορίτσι που ότι [κι αν] της δώσεις θα το βρει και μετά από πενήντα χρόνια, εκεί πέρα και --- χαλάλι της.

Είπες ότι η μικρή αδελφή σου έφυγε από το Ορφανοτροφείο. Γιατί;

Είχε έρθει η μητέρα μου να μας δει έπειτα από κάνα χρόνο και αυτό, όπως είπα και προηγουμένως, ήθελε και αγάπη πολλή. Εύρισκε αγάπη, γιατί την αγαπούσανε μέσα εκεί. Όλοι την αγαπούσανε και είχε και την αδερφούλα της, που εγώ την Πολυξένη, και στην Κάλυμνο που ήμουν, στην αγκαλιά μου το μεγάλωσα, γιατί ήταν του πατέρα μου η αρρώστια, η μητέρα μου ήταν έγγυος. Εγώ το κρατούσα αγκαλιά, και να πάω να παίξω αμύγδαλα με τα παιδάκια, βόλους που τους λέτε εσείς. Εγώ την είχα αγκαλιά. Και ήτανε οικιωμένη μαζί μου, αλλά όταν ήρθε η μανούλα μας να μας ειδεί, δεν ξέρω, έφερε και τον μικρό, τον Παυλάκι, έκανε τέτοια μεγάλη αγκαλιά στην μητέρα μας που δεν μπορούσε --- της έσφιξε την καρδια, δεν μπορούσε να το αφήσει και το πήρε μαζί της. Ε, είχε μεγαλώσει και το άλλο το αγοράκι πια και ήτανε ---

Εν τω μεταξύ η αδελφή μου η Μαρία, είχε έρθει η μητέρα του Φίλιππα, του Πρίγγιπα της Αγγλίας, που ήταν αδερφή του ελέους, όπως η άλλη από τις Ινδίες --- Πώς την λένε;

Δεν πειράζει.

--- και την ήθελε --- γιατί η Μαρία είχε πάει --- όχι. Η Μαρία δεν είχε πάει στο Ορφανοτροφείο --- γιατί μετά και στην Κάλυμνο εκάνανε ο --- δεν θυμάμαι πώς τον λέγανε τον Δεσπότη, έκανε και αυτός ένα μικρό Ορφανοτροφείο στην Κάλυμνο, και είχανε μαζέψει κάτι κυρίες κάτι παιδιά και ήτανε και η αδερφή μου η Μαρία, η δεύτερη. Είχε πάει. Αλλά όταν ήρθε του Φίλιππα η μητέρα, η αδερφή του ελέους, είδε, την αδερφή μου την ήθελε να την πάρει μαζί της, αλλά η μητέρα μου --- γιατί μετά είχε μπει [η Μαρία] στο νοσοκομείο, ως μικρή νοσοκόμα, αλλά και νοσοκόμα, η μητέρα μου, δεν την ήθελε να γίνει, γιατί κείνα τα χρόνια ο κόσμος ήτανε στενόμυαλος – αλλά και με τούτη τη Βασιλομήτορα, να την πούμε, δεν θυμάμαι το ονομά της, δεν την άφησε να πάει.

Το κορίτσι θα ήταν πολύ καλύτερα διότι θα γυρίζανε όλον τον κόσμο. Αυτό ήτανε λάθος της μητέρας μου, αλλά αυτό επίστευε.

Εντάξει, τελειώνεις το σχολείο μέσα στο Ορφανοτροφείο, μετά τί μπορείς να κάνεις;

Μετά ειδικεύτηκα πια στο ράψιμο. Εν τω μεταξύ είχε μια κυρία, είχα αρχίσει μαθήματα κοπτικής --- εγώ ήμουν πολύ καλή στα μαθηματικά και στα τέτοια, σου είπα, άριστα τελείωσα, αλλά δεν είχα βοήθεια για γυμνάσιο --- και ερχόταν μία, δύο φορές την εβδομάδα και μού'δινε μαθήματα κοπτικής. Το ράψιμο το είχα μάθει. Είχα

πάρει --- *just* που δεν επήρα το δίπλωμα, γιατί συντόμεψε το ταξίδι και είχα βαλίτσες, είχαμε τα --- με τα χάρτινα τα φορέματα, τα πατρόν να κάνω.

Και να έμενα εκεί, μου είπε η δασκάλα μου, η αδερφή Μακρίνα. "Νομική και εδώ να μείνεις εμείς θα σε πάρουμε ως [μοδίστρα για] των παιδιών τα ρούχα". Θα είχα δουλειά. Αλλά μου μπήκε η --- αυτή [ιδέα] να πάω στην Αυστραλία.

Πριν Αυστραλία όμως τί σκεπτόταν η μαμά σου να σε κάνει;

Δασκάλα ήτανε. Ο πατέρας μου δασκάλα με ήθελε να με κάνει. Η Μαρία η αδερφή μου δεν ήτανε καθόλου σ' αυτά τα πράγματα. Εκείνη ήτανε πιο πολύ --- μάλλον δεν ξέρω τί έκανε, γιατί άργησε να μεγαλώσει. Ενώ είχε γίνει διπλή από μένα --- Τώρα είμαστε ίδιες.

Πριν την Αυστραλία είχες προξενιά;

Α, ναι. Βέβαια είχα προξενιά ως την ώρα που έφευγα για την Αυστραλία. Επιάναν τη μητέρα μου στην Κάλυμνο μέσα, γιατί είχαμε ωραία ρουχάκια.

Όταν τελείωσε ο πόλεμος μια αδερφή του πατέρα μου, η θεία Ελένη, ο Θεός να την συγχωρέσει, αν κι εγώ δεν έχω πάψει να την λειτουργάω. Όταν άνοιξε το ταχυδρομείο, γιατί ήτανε κλειστά τα ταχυδρομεία, ήρθανε μέσα στην Κάλυμνο 18 δέματα, από τη θεία την Ελένη.

Από πού;

Από την Αμερική. Κάρη Ντιάνα έμενε, έγραφε --- λίγο στο κεντρικό --- και γιαυτό σου λέω, είχανε σκορπιστεί μετά που παντρευτήκανε. Είχε παντρευτεί ένα θείο, συμπέθερός μας ήτανε, της αδελφής μου, του άνδρα της θείας. Και ρούχα, παπουτσιάκια, τέτοια, μπαλόνια, βιβλία, μολύβια, είχε στείλει σε όλους. Και μετά, όταν ήθελες και κάτι τους έγραφες και έστελνε.

Θυμάμαι μια φορά, την τελευταία χρονιά, ο πατέρας μου ήταν στο πάνω σπίτι, στο στρώμα, μέσα στη μέση, γιατί ήτανε ζέστη, ξαπλωμένος, και εγώ του έκανα αέρα με το --- με κανένα χαρτί - δεν ξέρω με τί. "Μπαμπά" λέω, "θέλω για το σχολείο μια φούστα μπλε κι ένα μπλουζάκι". "Ε! Νομικάκι, δεν γράφεις στην θεία την Ελένη" - και θυμάμαι και τα λόγια του. "Αν κολίσει. Αν δεν κολίσει δεν πειράζει". Εγώ έγραφα γράμμα και να μου το στέλνει, το μπλουζάκι. Έχω και μια φωτογραφία κάπου, νομίζω χωρίς μανικάκια, και το ύφασμα για να κάνω μπλε φούστα για το σχολείο. Ο Θεός να

την συγχωράει εγώ πάντως δεν την έχω ξεχάσει αυτή τη γυναίκα. Και στη γιορτή της τώρα της έκανα λειτουργεία.

Και μετά απ' αυτό έγινε προξενιό ---

Μετά, ναι. Όταν ήμουν στο Ορφανοτροφείο, πριν φύγω. Η αδερφή Άννα είχε στην Αμερική, έναν ανιψιό, 19 χρονών παλικαράκι. Η μητέρα του με είχε δει το καλοκαίρι στην Κάλυμνο και έγραψε --- τα τηλέφωνα, δεν είχε τόσα πολλά τηλέφωνα, μετά ήλθαν τα τηλέφωνα, το '71 που πήγα κάτω είχε τηλέφωνα πολλά, και της έγραψε να ρωτήσει για της Άννας της Κουκουβαΐνας την κόρη, την Νομική. Ξέρω πως είναι μαζί σας. Τί κοριτσάκι είναι; Φαίνεται θα της είπε, τί θα της είπε, και νάντους και μου έρχονται στο ορφανοτροφείο. Και ήμουνα το --- 16 μισή χρονών θα ήμουνα, να μου κάνουν το προξενιό. Και έρχεται κι' ο Δεσπότης, ήταν η μητέρα μου, η θειά μου, η μητέρα του παλικαριού, η θεια του και έπρεπε να πάω στο σαλόνι μέσα να τους σερβίρω γλυκό. Ετρέμαν τα χεράκια μου. Τέλος πάντων. Το παιδάκι ήτανε καλό, η αλήθεια. Ο πατέρας του είχε καθαριστήριο στην Αμερική αλλά δεν μπορούσε να με πάρει και αμέσως. Έπρεπε να μείνω στην Κάλυμνο, να γυρίσει πίσω. Δεν ήταν τόσο εύκολο ακόμα, και τότε. Να παντρευτούμε, να επιστρέψει στην Αμερική, να μου κάνει πρόσκληση να έλθω. Αλλά η μητέρα του ήθελε και αυτή η γυναίκα να μ' έχει στο σπίτι της, η μάνα μου όμως δεν το δεχότανε. Με ήθελε να είμαι στο δικό της το σπίτι, να με καμαρώσει. Και οι δυο μάνες είχανε δίκιο αλλά πώς θα το πήρε --- και έτσι εχάλασε το προξενιό. Η μητέρα μου μου λέει, "μη στεναχωριέσαι Νομικάκι μου, εγώ στην Αυστραλία θα σε στείλω".

Εγώ όταν άκουσα για Αυστραλία --- ας το εκμυστηρευτώ κι' αυτό, είχεν ένα παλικάρι στην Ρόδο, η θειά του εδούλευε μέσα [στο Ορφανοτροφείο] --- είχα μια, έτσι πως θα το έβλεπα --- αλλά δεν το έβλεπα συχνά το παλικάρι --- αλλά αυτό, τρεις τέσσερες φορές έκανε σερενάτα με το ακορντεόν. Λέει η θεια του, "ξέρεις, είναι ο Γιάγκος" --- τη νύχτα. Ε, μακρυά. Και ύστερα η καρδούλα, κάτι κάνει. Και λέω, "μούπε η μάνα μου να πάω στην Αυστραλία" --- Και είχεν έρθει [ο Γιάγκος] στην Αυστραλία. Αλλά εγώ δεν έγραφα ούτε γράμμα ούτε τίποτα, εκτός μια φορά έτυχε να με πάρει με τη θεια του και άλλο ένα κοριτσάκι, που ήταν η γιορτή του Αϊ Γιαννιού εκεί πέρα. Ε, αυτό, λίγο, μοναχά. Αλλά μου μπήκε η ιδέα πως μπορεί να τον ---

Τί νομίζω, η Αυστραλία πως ήτανε η Ρόδος; Και κει είχα ατυχία. Ήρθα αλλά πού να ---

Πώς ήρθες; Ποιος σε έφερε;

Με έφερε η κυρία Γκράτση, η κυρία Δέσποινα Γκράτση, και τους ευχαριστώ πάρα πολύ και εκείνη και την αδερφή της και τον άντρα της αδερφής της, τον θείο τον Κώστα και τα τρία τα παιδιά τους, τον Κυριάκο, Ασιμίνα και τον Θεοφάνη. Δεν με ξεχωρίσανε από τα δικά τους τα παιδιά. Αντί να με στείλουνε στη δουλειά με στείλανε στο σχολείο. Το Σάββατο το πρωί καθαρίζαμε το σπίτι λιγάκι και μετά, μία η ώρα, πηγαίναμε σινεμά, όλα τα παιδιά της --- εγώ βέβαια ήμουν η πιο μεγάλη, ε, δηλαδή πιο μεγάλη, δύο, δύομισι χρόνια από τον Φάνη, η Λίτσα, εκείνη, η άλλη η Έλη συναντιόμασταν όλη η νεολαία και πηγαίναμε.

Όταν ήταν για τη γειτονιά, στου Θέμπαρτον τον σινεμά, επηγαίναμε όλα μαζί τα παιδιά, αλλά όταν ήταν να πάμε για την πόλη, το Ρέξ και το, ξέρω πώς το λέγανε, Γουέστερν, τότε έπρεπε ναρθεί και η θεία μαζί.

Πού τον βρήκες τον κύριο Γκράτση; Πώς σε έφερε;

Στον πόλεμο, στην Κάλυμνο, ο πατέρας της θείας, θεία τη λέω ακόμα, της θείας Δέσποινας Γκράτση, ο πατέρας της έμενε στην Κάλυμνο. Στον πόλεμο όλα τα σπίτια είχαν αδειάσει. Ο κόσμος πήγε στην Παλαιστίνη. Και η γιαγιά μου πήγε, με την οικογένειά της και εγώ ήμουνά κάτω, εκεί, το θυμάμαι κι αυτό, στη Χαλή, και ήμουν επάνω σε μια πέτρα και [έβλεπα] το βαρκάκι, με μικρά αυτά --- για να φύγουνε και η γιαγιά μου μου λέει "έλα Νομικάκι μου" --- γιατί η γιαγιά μου σαράντα χρονών θα ήτανε, κι εκείνη μικρή, δεκαέξι παντρεύτηκε, --- "έλα Νομικάκι έλα εδώ", αλλά η μητέρα δεν μ'άφηνε. Η μητέρα μου δεν ήθελε να πάει γιατί είχαμε χάσει τον πατέρα μας. Δεν ξέραμε πού βρισκότανε, και κείνη δεν ήθελε ν'αφήσει --- μπορεί ο άνδρας της να είχε σκοτωθεί, να είχε χαθεί, και δεν ήθελε να μ'αφήκει, και μείναμε στην Κάλυμνο.

Λοιπόν στον Άγιο Νικόλα κοντά είχε μια --- εμείς είμασταν στην Αγία Τριάδα, είμασταν λίγο πιο μακριά, είχε μια πρώτη ξαδέρφη, τα ξεχνάω, Καρατζάς ήταν ο άντρας της, και είχε καφενείο. Στο καφενείο αυτό πηγαίνανε κι οι Γερμανοί, γιατί ήτανε κοντά στο λιμάνι, και όσοι ήτανε εκεί πέρα, διάφοροι, από κάτω, και η μητέρα μου επήγαινε εκεί, φαίνεται θα της έπλενε στον πόλεμο και κανένα πιατάκι, γιατί το σπίτι τους ήταν από την πάνω πλευρά. Ήτανε το καφενείο και από πάνω είχε άλλη αυλή.

Εκεί έβλεπε και το θείο, το γέρο Θεοφάνη, έτσι τον λέγαμε, και της έλεγε "Γιαννούλα μου, δεν μου κάνεις το ψωμάκι μου, δεν έχω κανέναν", και του έφερνε τα ρουχάκια του και το αλεύρι του, ο άνθρωπος δεν ξέρω από πού το εύρισκε, οι άλλοι άνθρωποι δεν

είχανε αλλά εκείνος είχε γιατί πριν ν' αρχίσει ο πόλεμος έφερνε εμπόριο ξυλία από την Τουρκία και την πουλούσε. Ήτανε καλά αυτοί. Έστειλε [ξυλία] και στην Κάλυμνο και στο Καστελόριζο, που χτίζανε τα σπίτια. Αλλά η δεύτερή του γυναίκα ήταν από την Κάλυμνο, και ήτανε κοντά στις γιαγιάς μου το σπίτι, κι έτσι του λέει [η μητέρα μου] θα σου κάνω, θείε Θεοφάνη, --- και η μητέρα μου του έκανε το ψωμάκι του. Και θυμάμαι που έλεγε ο --- για μας ήτανε ο παπούς Θεοφάνης, μου έλεγε "Νομικάκι, όταν τελειώσει ο πόλεμος", είχε ένα εξοχικό στο Μασούρι, "εγώ θα σας πάρω ένα καλοκαίρι εκεί". Λοιπόν συνέχισε [η μητέρα μου] το ψωμί και με τα τέτοια, αλλά μόλις τελείωσε ο πόλεμος στην πρώτη εξοχή επήραμε την μητέρα μου, δεν ξέρω, με καρότσι νομίζω τα πράγματα τί ήτανε, και κάναμε μια εξοχή με τον παπού τον Θεοφάνη. Είχα και τον θείο μου τον Μανώλη, εκείνος ήτανε έξι χρόνια πιο μεγάλος από μένα, επειδή η γιαγιά μου έπρεπε μετά να δουλεύει κι αυτή, γιατί τα χάσανε όλα. Του μαζεύαμε τα σύκα, του παππού, ήτανε πολύ εργατικός και πολύ έξυπνος, ανεβαίναμε πάνω στη σκάλα και στρώναμε τα σύκα, έβανε τα κλαδιά --- Ο θείος ο Μανώλης πήγαινε και του τα χαλούσε. Εκείνος θα τα έβαζε για --- μετά να γυρίσουνε --- αλλά του τα μαζεύαμε τα σύκα. Το θυμάμαι και αυτό --- Σ' αυτό έφταιγε ο θείος ο Μανώλης.

Μετά ήλθε στην Αυστραλία. Ενενήντα-τριών χρονών --- και όποιος το άκουγε ότι ο γέρο Θεοφάνης θα πάει στην Αυστραλία, έλεγε "στου Άϊ Βασίλη την πεζούλα θα πάει", γιατί ήταν το νεκροταφείο τους εκεί, ο Άγιος Βασίλης. Όμως τα κατάφερε και ήρθε στην Αυστραλία και έζησε νομίζω έξι, εφτά χρόνια, αλλά το άσχημο ήτανε που πέθανε ο γαμπρός του ο Σταύρος.

Τον φέρανε τα παιδιά του, εδω πέρα, δηλαδή.

Τα παιδιά του. Αεροπορικώς ήρθε κείνα τα χρόνια.

Τον φέρανε εδω πέρα και ---

Ε, είπε για την μητέρα μου, ότι --- Γιαννούλα μου --- εν τω μεταξύ μετά συνέχισε η γιαγιά μου να τον κοιτάζει πιο πολύ γιατί μετά το σπίτι της ήταν από δίπλα, ως που να ρθει στην Αυστραλία. Και μετά είπανε και κείνες οι γυναίκες, γράψανε στην θεία την Άννα, [είναι] του Διακομιχάλη η μητέρα αυτή. Τί γίνεται [με την Γιαννούλα]. Η Άννα, λέει, έχασε τον άντρα της και έχει τέσσερα παιδάκια. Και σκεφτήκανε οι γυναίκες, αυτές οι κυρίες, λεν "να φέρουμε ένα απ' τα κορίτσια της, να το αποκαταστήσουμε". Αυτό ήθελα να σου πω πριν.

Ε, με φέρανε. Η αλήθεια, ήμουν καλός χαρακτήρας. Δεν θέλω να το παινευτώ. Με τα παιδιά έκανα μια χαρά, αν και ήμουν λίγο πιο μεγάλη.

Με στείλαν στο σχολείο, έμαθα μερικά αλλά οι γαμπροί δεν μ' αφήσανε.

Τί ηλικία ήσουνα όταν ήρθες στην Αυστραλία;

Δεκαεφτά ήμουν.

Ποια χρονολογία ήτανε αυτό;

26 Ιανουαρίου, το '55. Έφυγα 24 Δεκεμβρίου, απ' τον Πειραιά, και έφτασα στις 26 εδώ.

Ήρθες εδώ, μείνατε μαζί με την οικογένεια ---

Ναι, έμεινα. Μου είχανε ωραίο κρεβάτι, με τα χαλιά, με τα όλα - και έκανα καναδυό μέρες εδώ, μετά πήγαμε χόλενταϊ στο Κρίστης Μπιτς (Christies Beach), γιατί είχανε και σπίτι εκεί. Και εγώ με την θάλασσα τρελαινόμουν! Τα Σαββατοκύριακα ερχόντουσαν της θειας μου τα παιδιά, ερχότανε ο Γιάννης του Κιοσόγλου, του Στήβ του Κόντου ο Σταμάτης, ο μικρός, ο μεγάλος όχι και τόσο, δεν θυμάμαι κείνον εκεί, της θείας της Ελένης, του Πωλ, είχαν έξι κορίτσια εκείνη, και γω όταν τα έβλεπα στην αρχή μου ερχόνταν τα δάκρυα γιατί θυμόμουν το Ορφανοτροφείο. Και μου λέει η θεία μου η Χρύσω "γιατί Νομικάκι"; "Ε, να, θυμάμαι, λέω, τα παιδάκια"---

Όταν έφυγες απ' την Ελλάδα πώς αισθάνθηκες;

Ερχόμουν στην Αυστραλία!

Χαρά;

Χαρά. Και κει πάλι [στην Κάλυμνο], δεν είχε πού να μ' αφίσει [η μητέρα μου], πού να πάω. Ερχότανε μια κυρία, η κυρία Μόντε Παπαδημητρίου, θυμάμαι και το επίθετο, στην Κάλυμνο, για διακοπές. Λέει "τόρα το κορίτσι, πώς να το στείλουμε στην Αθήνα, να περάσει από άλλους γιατρούς πάλι". Πέρασα από τη Ρόδο αλλά έπρεπε να περάσεις και από εκεί, από γιατρούς.

Λέει, ένας ξάδερφος της μητέρας μου, που έκανε τις λάζες, και όταν αυτή η κυρία ερχότανε για διακοπές εκεί, δεν ξέρω, κάτι είχανε [σχέσεις] όλοι τους, η οικογένεια, "όχι θα την στείλουμε λέει στην κυρία Μόντη". Και εκεί ήμουν τυχερή. Με στείλαν στην κυρία Μόντη. Επέρασα από τους γιατρούς και κάτι άλλα, δεν ξέρω πώς τα λένε, και αυτή με γύρισε και εκεί πέρα. Με πήγε στον Κεραμικό, ο μικρός ο γιο της, δεν

ξέρω πόσων χρονών ήτανε, με πήγε στον Παρθενώνα. Και ήθελε να παντρέψει μια ανιψιά του [της], και αυτοί πάλι, όλο ελεημοσύνες εκάνανε, "όχι Νομική, δεν θα σε στείλουμε στην Κάλυμνο, θα μείνεις και στο γάμο, εδώ". Μετά έπρεπε να γυρίσω, επιτέλους, πάλι στην Κάλυμνο.

Ήρθες στην Αυστραλία, έμεινες μαζί με την οικογένεια, σε στείλαν στο σχολείο, είπες, για τρία χρόνια, μετά ήρθε καιρός να σε παντρέψουνε.

Ναι, είχα μια συνυφάδα, η μεγάλη συνυφάδα, είχαμε τριαντατρία χρόνια διαφορά με αυτή γιατί ο Μανώλης [ο άνδρας της] ήταν το μεγάλο το παιδί, και ο Γιώργος [ο άνδρας μου] ήταν το δεύτερο, είχε 18 χρόνια, τα αδέρφια, διαφορά. Μου ήταν λίγο μεγάλος μου. Ερχόντουσαν κι άλλα παιδιά αλλά οι δυο τους κούτσου, κούτσου, οι δυο τους. Της συνυφάδας μου της δίνανε προξενιά για τη Νομική, επειδή ήξερε πού θα μ' εύρισκε, αλλά εκείνη, "θα την δώσω" λέει "στον κουνιάδο μου". Έτσι άρχισε. Ε, άργησα να πω το ναι γιατί, και κείνο το παιδί, το άλλο, δεν έτυχε πουθενά να το δω. Δηλαδή κάτι --- και είχε τόσους συγγενείς εδώ. Ε, ήταν η τύχη τέτοια. Και, είπα το ναι. Τρεις μήνες βάσταξε αυτό όλο.

Ήμουνα χαρούμενη. Ήταν καλός άνθρωπος ο Γιώργης. Μπορεί να μην μου ταίριαζε, έτσι, πολύ στο χαρακτήρα, αλλά επεράσαμε καλά. Δεν ήτανε ζηλιάρης, δεν ήτανε --- τιμόνι καλό εκρατούσε, δεν ήταν του καφενείου, ήτανε καλός άνθρωπος.

Δουλέψατε μαζί;

Δουλέψαμε στο τέλος. 23 χρόνια δουλέψαμε μαζί. Μεγάλωσα τα παιδιά. 38 χρονών έπιασα δουλειά. Δεν είχα δουλέψει ούτε από κει που με φέρανε, ούτε και στον άντρα μου. Μεγαλώσαν [τα παιδιά]. Ο Μνώλης μου ήταν 18 χρονών και τ'άλλα πιο κάτω.

Πόσα παιδιά κάνατε;

Τέσσερα παιδιά έκανα. Τέσσερα σταυρώθηκαν, τέσσερα έκανα. Τον Μανώλη, τη Δέσποινα, το Σάββα, και μετά από τον Σάββα, εννέα χρόνια μετά, έκανα και την Άννα, αλλά δεν την ήθελα. Όμως αυτό το παιδί το είδα καλύτερα γιατί ήμουνα σε ώριμη ηλικία, 33 χρονών, και τότε κατάλαβα πιο πολύ τη χαρά της μητρότητας. Δεκαενέα χρονών [όταν έκανα το πρώτο παιδί]. Ναι αγάπη υπήρχε και εκεί, αλλά όχι ως [όπως] το τελευταίο. Άν, και μου λέει και αυτή, ότι το γιο της [σου] το Σάββα αγαπάς πιο πολύ. Εγώ της λέω, "όχι βρε μάνα μου, εγώ, όλα τα παιδιά το ίδιο σας έχω".

Τί δουλειές κάνατε με τον άντρα σου;

Ο άνδρας μου ήταν *shop assistant*, όλα του τα χρόνια. Δούλευε με τον αδερφό του. *Really* δεν έπρεπε τόσα χρόνια να μείνει μαζί. Έχασε 20 χρόνια σαν *shop assistant*, με ελάχιστη γουέτζα κείνα τα χρόνια, αλλά, δεν ξέρω, είμασταν και οι δυο οικονομοί. Ήξερα το ράψιμο. Έραβα τα παιδάκια μου, έραβα τα ρουχάκια μου και όλοι τα ζηλεύανε, έκανα λίγο ράψιμο στη συνιφάδα μου, σε καμιά έτσι, οπότε έβγαζα λίγο χαρτζιλικάκι, γιατί έπρεπε να στέλνουμε και στη μάνα και στα πεθερικά. Δόξασι ο Θεός.

Πήρατε δικό σας μαγαζί μετά;

Μετά από είκοσι χρόνια; Δεν ξέρω. Πήραμε δικό μας μαγαζί. Μάλλον εγώ το βρήκα. Είχε πάρει ένα άλλο μικρό που τελείωσε από το ..... έκατσε, αλλά, όχι, επήρε ένα, Morning Star λεγότανε, ήτανε κοντά στο Κλάρκσον ένα μικρό μαγαζάκι. Ε, πάλι κει ανακατευόντανε ο αδελφός, αλλά εγώ δεν επήγαινα. Είχε μια κοπέλα και μετά είχε και την Άννα, το μωρό. Δεν ξέρω, δεν θέλαμε τα παιδιά μας να τα βλέπουνε άλλοι. Δεν ξέρω γιατί. Μετά το πούλησε εκείνο και είχε ένα μικρό ντεπόζιτο, περίπου 12 χιλιάδες, από τούτο. Ήτανε μικρό εκείνο. Αλλά έκανε δουλειές του ποδαριού, δηλαδή τον φώναζε --- [για]μπογιατίσματα, άλλες μικροδουλειές, ένας Αλέκος, που αυτός έχει γίνει εκατομμυριούχος, το παιδί, με το Ριάφ --- ήταν γειτονάς τους. Δηλαδή έφερνε πιο πολλά λεφτά στο σπίτι απ' ότι έφερν' από κει [το μαγαζί], αλλά τον έβλεπα που δεν ήταν χαρούμενος. Και εγώ άρχισα να βλέπω τις εφημερίδες, το Αντβερτάϊζα. Μ' άρεσε να διαβάζω. Και στο κρεβάτι που πήγαινα όλο βιβλία διάβαζα. Πρώτα άρχιζα απ' την μαγειρική και μετά τα επιστημονικά, τους γιατρούς.

Ποιο μαγαζί πήρατε;

Επήραμε καφετηρία/*snack bar*. Ήτανε στο Γκρένφελ [Gouger] Στρητ. Αυτό το μαγαζί το είχε ανοίξει ο Στηβ ο Κόντος με τον αδελφό του. Ήτανε ένα πελώριο μαγαζί αλλά το πούλησε γιατί έκανε άλλο αυτός. Οι νοικοκυραίοι που το είχανε πάρει, αυτοί που το είχανε, το νοικιάζανε. Εβάζανε ξένους να το δουλεύουνε κι έτσι το μαγαζί δεν επήγε και τόσο καλά. Τέλος πάντων, εγώ το είδα στην εφημερίδα, και το είχε ένας Έλληνας, ο Γιώργης, και του τηλεφώνάω. "Έλα", λέω, "Γιώργη εδώ πέρα να μου μιλήσεις για αυτό" [το μαγαζί]. Ε, τον γνώριζα, από χρόνια γνωριζόμασταν. Δεν ξέρω, ο Γιώργης ήταν εδώ [πριν από μένα], δεν ήτανε, δεν θυμάμαι. Μάλλον μπορεί να ήτανε.

Και κάτσαμε μάλλον στο σαλώνι, εκεί είχαμε και επίσημη τραπεζαρία, τότε δεν είχαμε πολλά τιβιά [τηλεοράσεις] και αυτά, και του λέω. "Γιώργη", του μεσίτη, "βάλεμούτα

κάτου. Βάλεμου τις δώσεις που θα έχουμε", γιατί μας εστοίχισε και πενηνταδύο χιλιάδες να το πάρουμε, πριν 33 - 35 [χρόνια], ήτανε πολλά λεφτά, ήτανε δυο σπίτια ν' αγοράσεις. Λέω, "βάλεμου --- η δώση που θα δίνουμε να το ξεπληρώσουμε", και να μ' αφήνει τουλάχιστο εκατό δολλάρια, γιατί έχουμε --- τα παιδιά τέλος πάντων. Μου λέει, "Νομική βγαίνει". Εγώ δεν είχα δουλέψει τέτοια δουλειά πουθενά - δηλαδή και πουθενά δεν είχα δουλέψει. Και το μαγαζάκι εκείνο που είχε δεν επήγαινα γιατί είχα τα παιδιά εγώ. Αλλά τα πόδια μου μετά πατινάζι να είχανε. Ε, τη γλώσσα, ήξερα, αριθμητική ήμουνα πολύ καλή.

Τα πρώτα χρόνια δουλέψαμε καλά. Μέχρι 5, 6 χρόνια, αγοράσαμε καινούριο αυτοκίνητο. Το παραγγείλανε τα παιδιά, ακόμα εδώ στην αυλή το έχω, γιατί ο μικρός, ο Σάββας θέλει να το κάνει --- είναι αντίκα τώρα, αλλά δεν είχε πολυδουλευτεί το αυτοκίνητο. Μόνο τελευταία, που αρρώστησε ο Γιώργος, το γρατζούνισε λίγο, αλλά χαλάλι του. Δικό του ήτανε. Και θέλει να το κάνει αργότερα --- Γιατί θέλει κάμποσα. Θέλει κανα-δεκάρικο για να διορθωθεί, και να πηγαίνει στα παλιά τα κάρα, που κάνουν μια, δυο φορές το χρόνο, να βάζει τα υπόλοιπα τα παιδάκια μέσα.

Το κρατήσαμε [το μαγαζί] 23 χρόνια. Αλλά --- εκάναμε τους αρραβώνες, τους γάμους των παιδιών μας, έστω, και της μικρής ακόμα το γάμο τον κάναμε εκεί πέρα. Έχει 15, 16 χρόνια που το πουλήσαμε, αλλά χάσαμε όμως μετά από την πούληση, γιατί μετά είχε αρχίσει η αρρώστια του ανδρός μου, και εγώ είχα κουραστεί, τα παιδιά --- ο ένας είχε φύγει. Ο Μανώλης έφυγε πριν. Το μαγαζί έπεφτε. Εφτιάχναν τότε και το δρόμο, και βρέθηκε κάποιος. Έφυγε τότες χωρίς να πάρουμε εμείς, το λέω, το "super" μας, δεν είχαμε super γιατί κατέβηκε [η τιμή του].

Αλλά του το ζητούσανε. Τον πρώτο χρόνο, το πήραμε 52 χιλιάδες, μας δίναν εκατό, κάποιοι Έλληνες από το Coober Pedy. Μετά, δεν ξέρω στα πόσα χρόνια, 28 χρόνια είναι - μας δίνανε εκατόν εξήντα χιλιάδες. Ήταν πολλά λεφτά. Αγοράζαμε τρία με τέσσερα σπίτια. Αλλά ο άντρας μου δεν ήθελε να το πουλήσει. Όχι, δεν το πουλάω, να πάω εξήντα. Πενηνταοχτώ χρονών ήταν τότε.

Είχε πάει εξήντα, άρχισεν η αρρώστια του, εκατέβηκεν [στην τιμή]. Έφυγε με τριάντα χιλιάδες μονάχα. Τέλος πάντων ---

Δεν πειράζει, καλά περάσατε.

Ναι, γιατί κάναμε τις χαρές των παιδιών μας.

Μια χαρά είσαστε. Τώρα, ξαναπήγες πίσω στην Κάλυμνο;

Επήγα μια φορά, το '71. Η Αννούλα μου ήταν τριών μηνών. Είχα πάρει τηλεφώνημα, ή γράμμα, που η μητέρα μου δεν ήταν καλά. Πρέπει να ήταν κίρρωση του ήπατος cirrhosis στο liver και είχε κάνει η καημένη μια κοιλιά έτσι --- και έπεσε ο κλήρος σε μένα, γιατί ήταν ξεπληρωμένο το '71 το σπιτάκι μας,. Το ξεπληρώσαμε στα τέσσερα χρόνια αν και ήταν μικρή η γουέντσα του, γιατί έβγαινε εκείνο πρώτα. Τέσσερεις εβδομάδες το αγοράσαμε αυτό το σπίτι τότε, αλλά ήταν καλά λεφτά. Δώδεκα λίρες έπαιρνε ο Γιώργης, αλλά μέσα σε τέσσερα χρόνια, λιγότερο, το ξεπληρώσαμε γιατί εκεί επήγαινε πρώτα, να βγούνε τα ηλεκτρικά --- εβάζαμε και κάτι στον κήπο. Ξέρω κι εγώ; Ήξερα και τα οικονομούσα.

Όταν πήγες πίσω στην Κάλυμνο πώς την είδες;

Η Κάλυμνος είχε αρχίσει ν' αλλάζει, γιατί ο Καλύμνιος μπορεί να φεύγει αλλά γυρίζει πίσω, και ανανεώνουν και φτιάχνουνε. Σου λέει, να δεις τα εξοχικά που έχουνε κάνει, στις εξοχές! Ο Καλύμνιος έχει το σπίτι μέσα στην Κάλυμνο αλλά θάχει και το εξοχικό του. Είναι μέσα στη θάλασσα αλλά θα πάει εξοχή. Είναι τέτοια η ράτσα μας.

Όσο η μητέρα μου ήταν καλά γυρίσαμε όλα τα μοναστήρια. Πήγαμε στην Αγία Αικατερίνη. Η μητέρα μου έχει δύο αδερφές καλόγριες, η μια είναι στην Αγία Αικατερίνη και η άλλη είναι στο Άργος. Η καλόγρια από το Άργος δεν έχει υπομονή να ρθει να δει το Νομικάκι. Όλες οι θείες εχαρήκανε αλλά ο λόγος που δεν έκανα καλές διακοπές είναι επειδή ήταν η μητέρα μου άρρωστη.

Αλλά έκανα [κάθισα] τρισημίση μήνες, περίπου. Έκανα και δυο εβδομάδες στη Ρόδο, να γνωρίσω τις κουνιάδες μου, έχω και άλλη μια θεία αλλά γύρισα πίσω γιατί η μητέρα μου με ζητούσε. Ε, επήγα εκεί, άρχισε να χειροτερεύει. Στο σπίτι ήτανε, δεν ήταν στο νοσοκομείο. Ερχότανε ο γιατρός εκεί και έκανε κάποια παρακέντηση και έβγανε τα υγρά, αλλά η μητέρα μου όμως, με ήθελε να έρθω στην Αυστραλία.

Να σου πω, πρώτα Νομικάκι μου, λέει, "δώσε μου αυτό το φουστανάκι που φοράς"- κάτι τέτοιο δεν είχανε εκεί, ήταν ριγωτό - "αυτό το φουστανάκι δώσεμούτο να το βάλω κάτω από το μαξιλάρι μου και συ να φύγεις παιδί μου, να πας στον άντρα σου και τα παιδιά σου", γιατί άφησα τρία παιδάκια εδώ, "και να μου τηλεφωνήσεις και τότε να πεθάνω".

Αυτό ήταν το ταξίδι μου στην ---

Γύρισες πίσω στην Αυστραλία.

Γύρισα πίσω στην Αυστραλία. Στις οχτώ Σεπτεμβρίου έφυγα από την Κάλυμνο, στις 12 από το αεροδρόμιο της Αθήνας και στις 17 έφυγε η μητέρα μου, συγχωρέθηκε. Αλλά ήτανε αυτή η επιθυμία της.

Πολύ ωραία.

Σε ευχαριστούμε πάρα – πάρα πολύ σήμερα Νομική, για όλα αυτά που μας έχεις πει.

Και εγώ ευχαριστώ.